

Микола ЛИТВИН

Стасюк О. Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.) / О. Стасюк / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2011. – 295 с., іл.

З огляду на ситуацію, що склалася в українському суспільстві стосовно проблематики ОУН та УПА, актуальними є об'єктивні наукові дослідження. Такі видання сприяють не лише ґрунтовнішому вивченню історії, але й допомагають розв'язати низку суспільних проблем. Серед останніх видань, які стосуються історії українського визвольного руху 40–50-х років, помітне місце посідає монографія О. Стасюк “Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.)”.

Рецензована праця охоплює 1941–1953 роки, тобто період найактивнішої діяльності націоналістичного підпілля, коли видавнича справа була надзвичайно інтенсивною. Монографія вирізняється чіткою структурованістю та комплексним підходом до проблеми, вагомим фактажем. Важливо, що авторка аналізує діяльність друкарень обидвох гілок організації, наголошуючи, що видавнича справа ОУН(м) та ОУН(б) була не лише конфронтаційним, але й взаємодоповнюючим процесом. Дослідження ґрунтується передовсім на архівних матеріалах ЦДАГО України, ЦДАВО України, обласних державних архівів, серед яких переважають документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

У першому розділі висвітлено процес налагодження роботи технічної ланки ОУН та територію її поширення. Зазначено, що мережа підпільних друкарень охоплювала всі українські етнічні землі, діяло понад 160 друкарських осередків. Докладно проаналізовано структуру видавничо-пропагандивної мережі, окреслено її кадровий склад, способи облаштування та оснащення друкарень, умови праці підпільників у підземних криївках та бункерах. Простежено зміни форм і методів видавничої діяльності підпілля відповідно до вказівок ГОСП та Проводу. Величезний за обсягом фактографічний матеріал вдало систематизовано та узагальнено.

У другому розділі досліджено складну та багаторівневу систему підготовки націоналістичної літератури до друку. Висвітлено роботу редакційно-видавничих осередків, де, незважаючи на підпільні умови, тривала напружена інтелектуальна та творча праця. З'ясовано процес контролю за ідейно-політичним, інтелектуальним та естетичним рівнем видань з боку провідників організації. Цікавим є підрозділ, у якому розглянуто тогочасні технології друку, які застосовували повстанці для виготовлення підпільних видань.

Вагомим доповненням до тексту монографії є ґрунтовні додатки, що містять перелік друкарень та технічних звен ОУН і УПА, зазначено місця їх розташування, вказано територіальну та структурну приналежність, прізвища та псевдоніми працівників. Ілюстративний матеріал демонструє друкарську техніку та літературу,

вилучену в повстанців органами МВС та КДБ, містить фото повстанців під час роботи у підпільних друкарнях.

У висновках стверджено масштабність видавничої діяльності ОУН та УПА, її різноаспектний та системний характер. Зазначено, що підпілля у найактивніший період своєї діяльності (з 1944 по 1950 роки) щорічно продукувало 2–2,5 млн екземплярів націоналістичної літератури, це майже третина радянських україномовних видань, що видавалися на території УРСР у ці роки. Підкреслено фаховий підхід до виготовлення націоналістичної друкованої продукції, адже видавнича справа у підпіллі була налагоджена за зразком державних друкарень і видавництв. У монографії відзначено високий інтелектуальний рівень багатьох видань ОУН, тобто видавнича діяльність організації була важливим суспільно-політичним та культурним явищем, яке впродовж тривалого часу формувало свідомість і впливало на поведінку мешканців західного регіону України.

У дослідженні є певні недоліки. Зокрема авторці варто було б більше уваги приділити висвітленню історико-політичних подій, які зумовлювали видавничі процеси підпілля, що дало б змогу чіткіше окреслити потребу ідейно-політичних та структурних змін у середовищі організації; ґрунтовніше опрацювати кадровий склад та діяльність видавничо-технічної мережі ОУН(м). Однак ці зауваження мають радше рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку монографії О. Стасюк. Тож можемо стверджувати, що побачило світ ще одне вартісне видання, яке сприятиме ґрунтовному та неупередженому вивченню українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття.